

PLANTIĆEVA LATINSKO-HRVATSKA GRAMATIKA (II. DIO, 1774.) (Prilog povijesti hrvatskih gramatika)

ALOJZ JEMBRIH
(Hrvatski studiji, Zagreb)

UDK 811.163.42'36 (091)
811.163.42'-05 Plantić, N.
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 1. VI. 2000.

SAŽETAK: u prilogu se autor, po prvi put u hrvatskoj filologiji, osvrće na latinsko-hrvatsku gramatiku (1774.) Nikole Plantića. Njegova je gramatika: *Kratko vpeljavanje k dijačkom govorenju*, do danas ostala u rukopisu, stoga je razumljivo da je mnogim istraživačima i nepoznata.

Prikazujući kratak životopis isusovca Nikole Plantića, još jednom, na temelju njegova autografa, autor u radu upućuje na neodrživost priče o »paragvajskom kralju«, koja se povezivala uz Plantića za vrijeme njegova misionarskog rada u Južnoj Americi.

Najviše prostora posvećeno je nastanku i sadržaju Plantićeve gramatike, koja je bila namijenjena učenicima isusovačke gimnazije u hrvatskoj Trojednici, za vrijeme školskih reformi što ih je provodila carica Marija Terezija. Riječ je dakle o temeljima latinskoga jezika tumačenim na hrvatskome jeziku kajkavske osnovice, što je bilo u skladu s dotadašnjom tradicijom tumačenja pravila latinske slovnice hrvatskim jezikom.

Osvrtom na sadržaj gramatike, gramatičku terminologiju i pravopisno (gramatičko) znakovlje, dobiva se uvid u povijest hrvatske gramatičke terminologije kajkavske književne osnovice. Faksimilnim prilogima kao integralnim dijelom čitava priloga autor želi skrenuti pozornost na postojanje spomenute Plantićeve gramatike, koju bi valjalo u cijelosti objaviti kao prilog povijesti hrvatskih gramatika.

Iz Plantićeva života

1.

Nikola Plantić (1720.–1777.), Zagrepčanin po rođenju, član isusovačkoga reda Zagrebačke biskupije, poznati misionar u Južnoj Americi (u paragvajskoj provinciji boravio je 22 godine), profesor filozofije i teologije u Córdobi (danas Argentina), rektor isusovačkoga kolegija u Buenos Airesu i superior u Montevideu, povratkom u domovinu, svoj je spisateljski trag ostavio i u kajkavskoj književnosti.¹

¹ Plantićevo jedino tiskano djelo na kajkavskom književnom jeziku objavljeno je u Varaždinu kod tiskara Johanna Thomasa von Trattnera pod naslovom: *Pobožna i kratka za vsaki dan meseca premisslavljanja, vsem sveto živeti i srečno vumreti želječem kruto hasnovita. Na svetlo dana po Mikule Plantiću. Zagrebečke biškupije mešniku, Vu Varaždinu, (...), Leto 1775.*, (primjerak u Sveučilišnoj i nacionalnoj knjižnici u Zagrebu, sign. R II D-16*-77). O Trattneru v. Alojz Jembrih, *Johann Thomas Edler von Trattner i njegovo značenje u tiskarstvu, nakladništvu i knjižarstvu Austrije i Hrvatske 18. stoljeća*, u katalogu: *Typographia Trattneriana*, Nacionalna i

No razmotrimo najprije Plantićev životopis, što ga je prema Vaninu i drugim izvorima sazeo Mijo Korade.

»Nikola potječe iz zagrebačke obrtničke obitelji. Otac mu je bio čizmar. Nikola je bio kršten 2. prosinca 1720. u crkvi sv. Marka. Od trećeg razreda bio je pitomac konvikta sv. Josipa, a kod isusovaca u Zagrebu završio je gimnaziju i prvu godinu filozofije.² U isusovački novicijat u Beču odlazi 28. listopada 1736. Nakon studija filozofije u Grazu predaje po godinu dana na gimnazijama u Zagrebu, Varaždinu i Požegi. Ujesen 1744. započinje studij teologije u Trnavi, a 1747. zaređen je za svećenika. Poglavarari ga određuju za prekomorske misije. Već iste godine odlazi u Španjolsku. Iduće godine otplovi iz Cádiza s 55 drugih misionara, u ekspediciji paragvajskog prokuratora, mađarskog isusovca o. Ladislava Orosza za Buenos Aires, kamo sretno stiže na Novu godinu 1749.

Plantić je sigurno, kao i ostali poslani u misije, želio raditi među urođenicima, ali je raspored poslova ovisio o poglavarima. Oni su prispjelim misionarima određivali službe prema njihovim sposobnostima. Tako je Nikola određen za profesorski i odgajateljski rad u kolegijima daleko od redukcijskog područja i ostalih misija među Indijancima. Nakon završene formacije najprije je u Córdobi od 1751. dvije godine kućni minister zadužen za odvijanje svakodnevnog života, potom tri godine profesor filozofije, četiri godine profesor teologije i napokon dvije godine profesor humanističkih nauka. Možda se u tom poslu osjećao slično kao spomenuti o. Orosz, koji je također bio profesor filozofije, a 1730. piše iz Córdobe prijatelju, riječkom isusovcu Ivanu Urbaniju: 'Tako se stidim da nosim časni naslov misionara, dok ustvari nisam nikakav apostol već glumim filozofa'.

Od 1762. Plantić je u Buenos Airesu prefekt škole i zatim rektor kolegija, a 1766. postaje superior u Montevideu (danas Urugvaju). Tu ga zatekne izgon isusovaca te u srpnju 1767. bude otpremljen u Buenos Aires, a odande se, u siječnju iduće godine, vraća u Evropu. Vrativši se u rodni grad, Nikola je u zagrebačkome kolegiju prefekt škole, a zatim profesor Sv. pisma. Od 2. ožujka 1771. rektor je kolegija u Varaždinu. U Varaždinu je dočekao i ukinuće isusovačkoga reda. On i nakon toga ostaje u gradu kao hrvatski propovjednik, upravitelj crkve, koja je ukinućem reda isusovcima bila oduzeta, te ispovjednik sestara uršulinki. Preminuo je 15. lipnja 1777. Pokopan je u kripti župne crkve sv. Nikole. (Vanino, 1917., 206).

Nikola se bavio i književnim radom, pa je objavio svoje propovijedi pod naslovom: 'Pobožna i kratka za vsaki dan meseca premišljanja' (Varaždin, 1775), a na zahtjev hrvatske vlade preveo je na hrvatski jezik latinsku gramatiku, koja je međutim ostala u rukopisu. U novije vrijeme pronađen je u Argentini rukopis predavanja iz filozofije koja je Nikola 1752. održao u Córdobi, a zabilježio ih je jedan njegov učenik.

Plantićeva subraća misionari svjedoče o njemu da je bio 'čovjek otmjen, učen i visoko cijenjen'. Bio je izvrstan profesor, čak i inženjer (vjerojatno je vodio izgradnju isusovačkih kuća), a djelovao je i među Charruas Indijancima, koji su živjeli u blizini gradova u kojima je Nikola radio.

sveučilišna knjižnica, Zagreb, 1999., 5–45; Tatjana Puškadija-Ribkin, *Trattnerova tiskara i knjižara u Varaždinu, a zatim u Zagrebu*, u časopisu: Kaj, XXXIII., br. 1–2, Zagreb, 2000., 27–49.

² Nikola Plantić se, u popisu pitomaca isusovačkoga sjemeništa sv. Josipa u Zagrebu, iskazuje u godinama: 1732. kao *Nicolaus Plantich, gram.*, 1733. *Nicolaus Plantich, synt.*, 1734. *Nicolaus Plantich, poëtu*, 1735. *Nicolaus Plantich, rhetor*, 1736. *D. Nicolaus Plantich, log. Usp.* Emilije Laszowski, *Prinosi za povijest Sjemeništa (konvikta) sv. Josipa u Zagrebu (1653–1753)*, Vrela i prinosi, br. 9, Sarajevo, 1939., 94–97. Ovu bilješku dodao A. Jembrih.

Izmišljena priča o kralju Nikoli

U to doba plodni misionarski rad isusovaca među Indijancima u Južnoj Americi sve je više izazivao zavist i neprijateljstvo u evropskim liberalnim krugovima, koji su širili razne izmišljotine na njihov račun. Najviše kleveta nastaje u vrijeme guaranijskoga rata 1752–1756. Taj rat je izazvan promjenom granica između španjolskih i portugalskih kolonija na području Paragvajskih redukcija. Sedam je naselja trebalo preseliti i onda su se Guarani Indijanci oružjem oduprli takvoj odluci. Tada je nastala priča o paragvajskom kralju Nikoli I., kojom se misionare željelo prikazati kao vođe pobune i neprijatelje kolonijalnih vlasti.

Prema raznim knjigama i člancima koji su se pojavljivali u Europi Indijanci su u redukcijama izabrali jednog misionara po imenu Nikola I. za kralja. On je organizirao samostalnu državu i poveo rat protiv kolonijalne vlasti.

Drugi su pričali da su sami misionari proglasili kraljem jednoga među sobom, treći opet da je kralj bio neki indijanski poglavica itd. U potvrdu toga klevetnici su izradili i širili kovani novac ili medalje s likom kralja-isusovca i natpisom: 'Nikola I. Imperator Paragvaja'.

Istina je međutim bila da misionari nisu bili začetnici indijanske pobune, već su činili sve da je spriječe i smire. A posebna komisija španjolskoga dvora utvrdila je nakon rata da isusovci uopće nisu bili krivi za pobunu i rat. Ipak su se bajke o izmišljenom kralju preporučivale širom Europe još desetljećima.

Plantić, navodni paragvajski kralj

Tek negdje potkraj XVIII. ili na početku XIX. stoljeća počela se u Habsburškoj Monarhiji legenda o kralju Nikoli primjenjivati na našega Plantića. Tako je u raznim oblicima prenose i neki naši ugledni povjesničari i publicisti u XIX. i u XX. stoljeću kao što su: N. Horvat, I. Kukuljević, Đ. Deželić, T. Smičiklas, S. Srkulj i dr.

Plantića su navodno, prema jednoj verziji priče, izabrali oko 1754. pobunjeni Guarani za kralja i on je dao kovati novac s natpisom: 'Nikola Plantić, Kralj Paragvaja'. Drugi, istina, ne vjeruju u Plantićevo kraljevanje, ali pričaju da je nakon izгона iz Amerike bio zatvoren i da ga je oslobodila carica Marija Terezija. Kada je došao u Beč da zahvali carici na oslobođenju, ona ga pozdravi u šali: 'Zdravo, kralju i kolega', i pokaza mu medalje s njegovim imenom, koje su joj poslali iz Španjolske. Plantić joj tada ispričaje kako je putem čuo za tu priču o sebi kao kralju, s kojom on nema nikakve veze i da u Americi o tome nitko nema pojma. Carica mu na to prizna da ni ona nije vjerovala u priču. I u novije vrijeme članci u nekim novinama prikazivali su Plantića kao indijanskoga kralja koji je osnovao neku vrstu komunističke države i kao veliki socijalni reformator bio začetnikom socijalizma.

Sve te priče o Plantiću kao kralju, reformatoru i o njegovoj audijenciji kod carice nemaju nikakva povijesnog temelja, kao što je već 1917. dokazao isusovac i povjesničar M. Vanino. Može se ipak objasniti povijesna podloga na temelju koje je u općeprširenu legendu o kralju Nikoli bio upleten upravo Plantić. Poznata je bila činjenica da su se upravo misionari iz njemačkih i austrijskih zemalja u početku rata dosta energično protivili selidbi redukcija, pa se tako legenda o kralju povezivala s jednim od tih misionara. A glavni je razlog bio Plantićevo ime Nikola, jer je bio jedini isusovac posljednje generacije njemačkih i austrijskih misionara u Paragvaju s tim imenom.

Plantić je bio cijenjen misionar i zaslužan hrvatski pisac, a priča o njemu kao kralju pokazuje koliko su odjeka u nas imala nedobronamjerna tumačenja uspješnoga apostolskog i civilizatorskog djelovanja isusovačkih misionara u Paragvaju.« (Korade, 1991., 33–36)

Nikola Plantić sam o sebi

2.

U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, među spisima: Consilium Regni Croaticum – Hrvatsko kraljevsko vijeće, kutija 93, br. A-33, nalazi se dopis bečkoga Dvora što ga je potpisala Marija Terezija. Dopis je bio upućen 1775. Hrvatskom kraljevskom namjesničkom Vijeću u Varaždinu pod naslovom: *De Ex-Jesuitarum sede et respectivis Diacesanis praestanda subjectione*, i u njemu se u sedam točaka obrazlaže što i kako treba postupiti s bivšim isusovcima (čiji je red 1773. ukinut) Zagrebačke biskupije, a koji nemaju stalnoga mjesta.

Dotični su se trebali javiti tadašnjem zagrebačkom biskupu Josipu Galjufu (biskup od 1772. – 1786.) te mu pismeno dostaviti svoj kratak životopis, u kojem će izvijestiti o svojem statusu i želji za svoju budućnost. Tako je 37 bivših isusovaca, među kojima je bio i naš Nikola Plantić, u rujnu 1776. dostavilo biskupu vlastoručnu pismenu izjavu na latinskom jeziku. Uz ostale bili su to: Ignacije Kampuš (star 48 godina), Andrija Blašković (51), Antun Kanižlić (76), Franjo Ksaver Verneda (40), Ivan Vitković (40), Antun Rajsp (37), Antun Werntle (66), Ivan Krstitelj Mulih (38), Stjepan Sinko (43), Josip Mikoci (43) i Nikola Plantić (56). Svi se njihovi dopisi danas nalaze u HDA, Zagreb, u kutiji 124, br. L–23.

Od povijesne je vrijednosti Plantićeva izjava (kratki životopis), u kojoj kronološki prikazuje što je i gdje u životu radio i kakve službe obnašao. Da Plantić doista nije nikada bio »paragvajski kralj«, kako mu se pripisivalo, svjedoči upravo on sâm svojim autografom, najrelevantnijim dokumentom, kojim anulira sve ono što su mu drugi pripisali glede »kralja«. Taj svoj kratki životopis Plantić je pisao u Varaždinu nadnevljen 22. rujna 1776. U prijevodu na hrvatski jezik njegov tekst glasi:

»Nikola Plantić, Hrvat Zagrepčanin, ima pedeset i šest godina. Bio je član ustanove Družbe Isusove trideset i sedam godina. Novicijat je svršio u Beču, filozofiju je slušao u Grazu, a potom je školskoj mladeži tumačio kroz dvije godine pravila gramatike, a godinu dana poetike i retorike. Potom je teološke nauke apsolvirao u Trnavi i primio svete redove, te je voljom svojih starješina otišao u Paragvaj, pokrajinu Južne Amerike³, s tom nakanom, da pogane privodi u Crkvu Kristovu. No po naređenju onih, što su imali svako pravo, da njime raspolažu, bio je namješten kao odgajatelj mladeži. I najprije je u Kordovi u Tukumaniji obnašao dvije godine dužnost ministra⁴ u kraljevskome konviktu španjolske narodnosti. Potom je kroz sedam godina na sveučilištu istoga grada predavao zasade filozofije i skolastičke teologije. Odatle je premješten u kolegij trgovačkoga grada Buenos Airesa. Tu je kroz šest godina obavljao najprije službu voditelja duhovnih vježbi i prefekta visokih škola, zatim pak službu rektora. Napokon je upravljao rezidencijom u luci Montevideo sve do onoga nesretnoga dana, kada je na najvišu zapovijed katoličkoga kralja

³ U to je doba Paragvaj bio mnogo veći nego danas i bio je španjolska kolonija.

⁴ To je naziv jedne službe u isusovačkom redu, u kojem se dotični pater brinuo za kućnu zajednicu u gospodarstvenom i crkvenom pogledu.

s ostalom subraćom morao otići iz svih španjolskih posjedovanja (kolonija)⁵. Nakon povratka bude mu, po prevelikoj i upravo majčinskoj milosti Njezina Posvećena Veličanstva⁶, dopušteno, da se vrati natrag u domovinu, te bude u Zagrebu postavljen za prefekta visokih nauka. A kada je u to vrijeme bilo u akademiji uvedeno predavanje o Svetome pismu, on ga je prvi tumačio. I napokon bude postavljen za rektora u varaždinskome kolegiju kojim je upravljao sve do onoga časa, kad su mu nesrećom skinuli i odijelo i zavjete⁷. Od toga je vremena pa sve do sada po svojim silama nastojao izvršiti službu, koju mu je povjerio preuzvišeni, presvijetli i prečasni gospodin biskup, službu nedjeljnoga propovjednika hrvatske narodnosti⁸, upravitelja crkve i izvanrednoga ispovjednika sestara sv. Uršule. I kod toga želi ostati do smrti, osim ako se onima, čije poštiva ne samo zapovijedi, nego i svaki njihov mig, svidi, da drugačije odrede. Ništa mu naima nije više mrsko, nego da gine od nerada u ovim godinama, kojih, kako izgleda, mnogi naponi i velike žalosti ne samo što nijesu slomile, nego su ih ojačale. Dano u Varaždinu 22. rujna 1776.

Isti kao gore v.r. (pečat). «

Nicolaus Plantich, Poeta Zagrabienensis, natus Annis. Quinquaginta sex; Institutum Societatis Iesu professus Annis Septem supra triginta; exacto Tyrocinio Vienna, auditaque Philosophia Tracii, Inventuti Scholastica exposuit. Praecepta Grammatica Annis duobus, Poeseos et Rhetorica uno: Tum Theologicis disciplinis ex cultus Tyrnavia, sacrisque initiatus Superiorum benefact, cito profectus ad Paraguariam, Americae Meridionalis Po. vinciam, eo consilio; ut Pontiles ad Christi Ecclesiam adiungeret; illorum autem, quibus de ipso arbitrandi ius erat omne, jussu, ad erudiendam Juventutem applicatus, primum Corduba in Tucumania in Regio Nationis Hispanica convictu Ministrum egit Annis duobus; mox in eisdem Urbis Universitate Philosophia, Theologiaque Scholastica placita explanavit Annis septem: Hinc translatus ad Collegium Emporii Buenos Ayres, ibidem munia, primum Praefecti tradendorum Praeceptorum spiritualium et Scholarum cultorum, deinde autem Rectoris, annis sex obivit: Postremo Residentiam in Forti Monte video gubernavit, usque ad illum funestum diem, quo Supremo Regis Catholici imperio ipsum cum ceteris sociis, ex omnibus Hispaniis ditionibus excedere oportuit. Supplicis summa, planique Materne Suae Sacratissima Majestatis Clementia ad Patriam redire permixsus,

⁵ Taj katolički kralj bio je španjolski kralj Karlo III., koji je 1767. protjerao isusovce iz Španjolske i svih njezinih kolonija.

⁶ Bila je to carica Marija Terezija (1717.–1780.)

⁷ Isusovački je red uslijed navala burbonskih dvorova 1773. ukinuo papa Klement XIV. Ponovo ga je uspostavio Pio VII. 1814. godine.

⁸ U isusovačkoj crkvi sv. Marije u Varaždinu (danas katedrala Varaždinske biskupije).

*Zagrabia altioribus studiis datus Praefectus, inductaque sub
idem tempus in Academiam Collectione sacra Scriptura, eandem
primus interpretatus est, ac domum Varadimensi Collegio prae-
situs, illud. Rectoris auctoritate gubernavit, usque ad illud
momentum, quo miserando casu vepte et votis cecidit. Et.
Ab hoc tempore commissoam sibi ab Excellentissimo, Illustrissimo
et Reverendissimo Domino ordinario provinciam Concionatoris
quod Dominicis Nationis Croatia, Directoris Ecclesiae, et Extra-
ordinarii conscientia Sancti Romani S. thula arbitri usque
in praesens pro viribus explere studuit; et iisdem, nisi illis,
quorum non modo imperia, verum etiam nutus veneratur, aliud
constituere placuerit, immori exoptat; à nulla re magis abhorrens,
quam in hac aetate, quam multi labores, et magnae summae
hactenus non modo non labefactae, sed obfirmatae videntur,
otio diffluere. Datum Varadim Die 22 Septembris 1776.*

Idem qui supra est.

Plantićev životopis na latinskom jeziku (autograf)

PLANTIĆEVA RUKOPISNA GRAMATIKA

Okolnosti koje su utjecale na prevođenje Plantićeve latinsko-hrvatske gramatike (1774.)

3.

Te okolnosti razvidne su u školskoj reformnoj politici bečkoga Dvora, što ju je provodio suvladar, sin Marije Terezije (1717.–1780.) Josip II. U povijesti je to razdoblje poznato kao »josefinizam« ili »prosvijećeni josefinizam⁹. Josip II. provodio je reforme »koje često ne zaslužuju toga naziva« (Vanino, II., 1987., 388). »Plod« takvih reformi osjetio je i isusovački kolegij s gimnazijom u Varaždinu. Bečki je Dvor već 1765. zatražio od Hrvatskoga kraljevskog vijeća, da pošalje svoje mišljenje o stanju »varaždinskih škola« tj. o gimnaziji i da predloži »što bi se korisno njima moglo dati«.

Posavjetovavši se s ocima isusovcima u Varaždinu, Sabor je 26. svibnja 1766. na svojoj sjednici zaključio da treba popraviti krov gimnazijske zgrade u Varaždinu. Dakle, razmišljalo se posve pragmatično iz svakidašnjih potreba.

Za sprovođenje carskih odredaba, na inicijativu Josipa II., Marija Terezija 1767. osnovala je tzv. *Vijeće Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (obično se nazivalo

⁹ Usp. Eduard Winter, *Der Josefismus*, Brün, 1943.; Fritz Valjavec, *Der Josephinismus. Zur geistige Entwicklung Österreich im 18. und 19. Jahrhundert*, Brün, 1944.

Kraljevsko vijeće, Consilium Croaticum), kojemu je sjedište bilo u Varaždinu sve do onoga katastrofalnog požara 1776. godine. To vijeće sačinjavali su: hrvatski ban, jedan prelat (visoki crkveni dostojanstvenik, velikaš (barun) i tri plemića¹⁰.

Kraljevsko vijeće je doduše zastupalo vitalne interese hrvatske Trojednice, ali je ponekad bilo nemoćno prema naredbama bečkoga Dvora. Tako je 28. kolovoza iz Beča, Kraljevskom vijeću u Varaždin upućena sljedeća odredba namijenjena rektoru varaždinskoga kolegija i gimnazije:

Naučna osnova gimnazije neka se uredi prema bečkoj normi (*Viennensis Studiorum Norma*);

U poeziji (petom razredu) umjesto poetike neka se uči listovni stil (*stylus epistolaris*);

U tri niža razreda neka se uvede nastavni jezik njemački;

Kolegij neka postavi nastavnika za osnove njemačkoga pisma i jezika;

Popravak školske zgrade ide na teret kolegija;

Kolegijski oci neka poučavaju gradske obrtnike u mehanici (v. Vanino, II., 1987., 388).

Spomenute je točke Kraljevsko vijeće uručilo 18. rujna 1769. varaždinskom rektoru Petru Skenderliću, koji je već 17. listopada iste godine, proučivši sve navedene točke Kraljičina naloga, istom vijeću poslao svoj odgovor. Skenderlić je spomenuo da će što prije izvršiti što je Njzino Veličanstvo naredilo, a zatim će o svemu izvijestiti Visoko vijeće. U međuvremenu je rektor varaždinske gimnazije od bečkih isusovaca pribavio tekst *bečke naučne osnove* te je u odgovoru izjavio da će svom dušom nastojati kako bi se varaždinska gimnazija uskladila s *bečkim nastavničkim programom*, koliko to dopuštaju mjesne prilike i sile. Provincijal će dati sposobne nastavnike i magistre ako mu se na vrijeme dade na znanje: »1. kada po nalogu Kraljice treba s tim započeti u Varaždinu; 2. treba li se ovdje (u Varaždinu) služiti onim njemačkim knjigama koje se sada upotrebljavaju u Beču, ili pak onima koje su dosad bile u uporabi i približno se slažu s bečkom Normom« (v. Vanino, II., 389).

Skenderlić je, uz ostalo, spomenuo i to: »Držeći se običaja drugih provincija isusovačkoga reda, pravila smo latinske slovnice dosad tumačili hrvatskim jezikom, jedinom, što ga malne svi donose od kuće i u ovu i u ostale gimnazije Hrvatske, zato je i morala biti u upotrebi gramatika latinsko-hrvatska« (Vanino, II., 389). Možemo zamisliti s koliko je nezadovoljstva Skenderlić pisao navedene rečenice, znajući da je bezuman zahtjev djecu učiti latinskomu jeziku pomoću posve nepoznatoga jezika (njemačkoga).

Već se iz izloženoga može naslućivati zbog čega je Plantić iz njemačkoga preveo latinsku gramatiku. Razloge ćemo naći i u sljedećem Skenderlićevu obrazloženju, upućenom bečkom Dvoru. Naime, on je istaknuo da, ako bi hrvatski đaci morali učiti latinski jezik iz njemačkih knjiga, kojih ne mogu ni čitati, posljedica bi bila u tome, što će varaždinsku gimnaziju ili napustiti ili je polaziti bez koristi. Skenderlić predlaže da oni koji znaju njemački jezik, njih će nastavnici u školi poučavati tim jezikom, a ostalima će i dalje hrvatski jezik biti nastavni jezik dok ne nauče toliko njemački da nastavnik može u nastavi i njih poučavati njemačkim jezikom (usp. Jembrih, 1997). Prema tome, Skenderlić je

¹⁰ Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, II., Zagreb, 1987., 392–393.; Krešimir Filić, *Povijest varaždinske gimnazije*, u spomenici: *Varaždinska gimnazija 1636–1936.*, Varaždin, 1937., 67.

predložio da se za učenike, koji uče latinski jezik (tri niža gramatička razreda)¹¹ izda latinska gramatika – *Kratka slovnica latinskoga jezika / Kurze Einleitung zur Lateinischen Sprache* / u hrvatskom prijevodu, jer se strani jezik bez knjige teško može metodički naučiti (v. Vanino, II., 390).

Da se sve to nije moglo brzo oživotvoriti, svjedoči i to što je bečki Dvor uputio dopis Kraljevskom vijeću, koje je 9. svibnja 1772. naredilo isusovačkom kolegiju u Varaždinu da se gimnazija što više uskladi s bečkom *Normom* u poučavanju te da se prevede na hrvatski jezik spomenuta njemačko-latinska gramatika, a prijevod pošalje Kraljevskom vijeću.

U to je doba rektor varaždinske gimnazije bio spomenuti Nikola Plantić. Što je odgovorio Kraljevskom vijeću, tj. sadržaj »odgovora nije nam poznat« (Vanino, II., 394–395).

Ono što je poznato jest da je prijevod spomenute njemačko-latinske gramatike bio povjeren Nikoli Plantiću, koji se je prihvatio takva posla te je već 1773. preveo prvi dio gramatike. Dakle iste godine kad je isusovački red bio ukinut (od pape Klementa XIV.). Godine 1774. Plantić je preveo i drugi dio gramatike, te ga predao Kraljevskome vijeću. Za tisak je prijevod odobrio član Vijeća barun Josip Vernek (Joseph Werneck), koji je vlastoručno na naslovnici prijevoda napisao (v. preslik naslovnice ovdje): »*Imprimatur Josephus Liber Boro Werneck Consiliarius manu propria.*« (datirano 4. veljače 1774.).

Nikola je Plantić uz prijevod latinsko-hrvatske gramatike naslovio popratno pismo: *Ad Excelsum in Regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae Consilium Regium, Dominos, Dominos Gratosissimo*. To pismo, koje prilažem u presliku i prijevodu na hrvatski jezik, glasi:

»Visoko Kraljevsko Vijeće, Gospodo,
premilostiva Gospodo!

Kako sam prethodne godine, prema dobrohotnim naredbama Njegova Posvećenoga Veličanstva, koje su upućene Varaždinskome Kolegiju, zbog izvršavanja dužne smjernosti, natjeran silnom i živom željom, najponiznije podastro Visokome Kraljevskome Vijeću od mene na hrvatski preveden prvi dio knjige: *Kurtze Einleitung zur Lateinischen Sprache*; tako i sada podastirem drugi dio prethodno spomenute knjige na domaći jezik preveden. Pred isto Visoko Kraljevsko Vijeće, sa svim poštovanjem i smjernošću, iznosim: iznijet ću prilično znatnu cijenu troška djela, tako da Visoko Vijeće ovaj moj trud služenja javnome dobru, ma kako bio neznatan, udostoji milostivim pokroviteljstvom prihvatiti; čijim se uzvišenim milostima i zaštitu preponizno preporučam, te ostajem s vječitim poštovanjem.

U Varaždinu, dne 3. veljače 1774. godine

Visokoga Kraljevskoga Vijeća
najponizniji sluga i kapelan
Nikola Plantić, vlastoručno«

¹¹ Izobrazba u isusovačkoj je gimnaziji započinjala početnim školskim stupnjem, čiji su đaci nazivani »elementaristi«, »infimisti« ili »parvisti«, prvi i drugi razred pohađali su »principisti«, treći razred »gramatisti«, četvrti razred »sintaksisti«, peti razred »poeti«, a šesti razred »retori«. Usp. Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, I., Zagreb, 1910., 205.

Excelsum Consilium Regium, Domini,
Domini Prætorisssimi!

Quemadmodum Anno Superiore Benignis Sue Sacratissima Ma-
jestatis, ad Collegium Varadinense directis Mandatis, pro homagialis
observantia debito, prompta, alacrique obsecutus voluntate, Libri: *Prætoris*
fructibus quæ *Latinitate* *Prætoris* à me *Prætoris* commutatum *Prætoris*
rem primam Excelsi Consilio Regio humillime subtravi; ita nunc *Prætoris*
morati Libri partem secundam in Vernaculum traductam. Eodem Excelsi
his Regio, omni cum honore et reverentia coram exhibeo; dat amplum
se opere laturus premium, si hocce meum, quamvis tenuè publicis commenda-
serviendi studium, gratiose dignatum fuerit obsequio Excelsum Consilium, *Prætoris*
quis Altiis Gratus ac Protectioni perquam demisse commendatus, perenni cum
veneratione emoror. Varadini Die Bria Februarii Anni 1777.



Excelsi Consilio Regio

Humilissimus Servus et Capellanus
Nicolaus Plantich

Unatoč odobrenju Plantićeva prijevoda latinsko-hrvatske gramatike iz Beča je stigao dopis s napomenom da se knjiga ne tiska sve dok se ne prihvati novi nastavni plan. Što se dalje događalo s tim prijevodom ne znamo. Poznato je samo to da je 1777. na snagu stupio novi školski program: *Ratio educationis, totiusque rei literariae per regnum Hungariae, et provincias eidem adnexas, Vindobonae 1777*¹².

Budući da je do danas sačuvan Plantićev spomenuti prijevod, za koji je Vanino s pravom ustvrdio da je to »prvi poznati pokušaj da se izda latinska gramatika na hrvatskom jeziku«, premda znamo da je u Zagrebu 1726. tiskan *Syllabus Vocabulorum grammaticae in Illyricam cum appendice generum, declinationum, Em. Alvari*¹³. Što se jezika pod nazivom *Illyricam* tiče treba reći da je u *Syllabusu* to hrvatski kajkavski.¹⁴

Kratko vpeljavanje k dijačkom govorenju, druga stran (1774.) Nikole Plantića, svjedoči nam, još danas, o vremenu u kojem je kajkavski jezik bio u polifunkcionalnoj uporabi književnoga jezika, a osim toga je bio i najbolja zaštita pred naletom dominacije njemačkoga jezika u školi i stvarni pokazatelj da se strani jezik, pri učenju u školi, temelji na dobrom poznavanju materinskoga jezika, dakle tada kajkavskoga!¹⁵

Sadržaj *Kratkoga vpeljavanja k dijačkom govorenju* (1774.)

4.

Kao što je iz sadržaja razvidno, Plantićev prijevod latinske gramatike obrađuje klasični latinski jezik kojim su napisana djela rimske književnosti klasičnoga razdoblja. Osim toga, taj je prijevod vrlo zahvalna građa i za povijest pisanja latinskih gramatika u Hrvatskoj, odnosno za povijest hrvatskih gramatika uopće. Budući da nam nije poznat prvi dio Plantićeva prijevoda te gramatike, koji je u pismu spomenuo, ne znamo što je taj dio sadržavao. Kao što je poznato, isusovački je red bio ukinut 1773., a te je godine Plantić preveo prvi dio gramatike. Sigurno je to bilo jedno od izdanja latinske gramatike Emanuela Alvaresa († 1582.), glavnoga autora gramatike latinskoga jezika u isusovačkim gimnazijama općenito¹⁶. Stoga se može pretpostaviti da je i taj drugi dio zapravo prijevod Alvaresove latinske gramatike¹⁷.

¹² Usp. Alojz Jembrih, *Na izvorima hrvatske književne kajkavske riječi*, Čakovec (1997.), 1998., 221–223.

¹³ U Trnavi je također tiskano više izdanja Alvaresova *Syllabusa* te njegove gramatike, kao na primjer: *Syllabus vocabulorum Grammaticae Emmanuelis Alvari e Soc.J. in vernaculas Hungaricam et Slavonicam conversorum. Secundum exemplar Viennense paucis mutatis, nonnullis etiam additis*, Tyrn. 1703. Isto je tiskano i: 1717., 1731., 1733. Usp. *Pantheon Tyrnaviense. Bibliographicum continens recensionem operum typis Tyrnaviensibus aa. 1578–1930. editorum, iconibus nonnullis illustratum. Congessit Aloysius Zelliger, Trnaviae, 1931.* U Zagrebu je 1746. također tiskana Alvaresova *Grammatica latina*.

¹⁴ U Zagrebu je tiskano 16 izdanja Alvaresove latinske gramatike.

¹⁵ Usp. Alojz Jembrih, »Hrvatski« jezik u latinskom učbeniku 1747., u zborniku radova: *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi*, Visoka učiteljska škola, Čakovec, 1999., 9–16. Također izdanje iz 2000., 197–204.

¹⁶ Usp. *Der societät Jesu Lehr- und Erziehungs-Plan, treu dargestellt und mit Bemerkungen begleitet von dem Verfasser der Grundprincipien eines Schul- und Erziehungs-Planes, Erster Theil. Die Gymnasialschulen*, Landshut, 1833., 54–67.

¹⁷ Isusovac Emanuel Alvares autor je latinske gramatike: *De Institutione Grammatica Libri tres*, Lisabon, 1572. Što su gimnazijalci nižih i viših razreda (niži gramatički razredi) trebali iz Alvaresa učiti, govori sljedeći citat: »*Bücher der untersten oberer Ordnung*. In dieser Schule ist aus den *Institutionen* der Grammatik von ersten Buche des P. Eman. Alvarus der zweite Teil von den *Geschlechtern der Nomina* und von den *Declinationen* zu erklären (sie werden aus der Klasse unterer Ordnung wiederholt). Auch müssen die *Präterita* und *Supina* der *Verba*

Sačuvani drugi dio Plantićeva prijevoda, kao što i stranice preslika pokazuju, pisan je čitljivo i grafijski jednakomjerno, gotovo krasopisom. Rukopis je Plantićev autograf, jer u to nas uvjerava rukopis njegova pisma koje je priložio uz prijevod te curriculum vitae, također ovdje predložen.

Spomenuti prijevod, *Kratko vpeljavanje k dijačkom govorenju*, priređen za tisak, obuhvaća 90 stranica (previdom su dvije stranice paginirane brojem 49, a dvije brojem 50, tako da str. s paginacijom 51. treba biti 53.).

Kako ovdje ne mislimo predočivati u prijepisu čitavi prijevod Plantićeve latinsko-hrvatske (kajkavske) gramatike, pogledajmo, barem ukratko njezin sadržaj.

No, prije nego prijeđemo na sadržaj, zadržat ćemo se ukratko na gramatičkom nazivlju kojim se služi Plantić, jer kako je, s pravom, spomenuo Miroslav Vanino, Plantićev je prijevod latinsko-hrvatske gramatike prvi poznati pokušaj da se ona izda na hrvatskom jeziku, a »trebalo bi ju proučiti, barem što se tiče gramatičkih naziva« (Vanino, 1917., 7).

Sve ovdje predočene gramatičke nazive bilo bi dobro usporediti s istim nazivima u tiskanoj latinsko-hrvatskoj gramatici¹⁸ iz 1781.

Gramatičko nazivlje u *Kratkom vpeljavanju k dijačkom govorenju* (1774.)

5.

Navest ćemo samo nazive koji se nalaze u Plantićevu prijevodu.

spolnik – rod: *muški*, *ženski*; *neznani* – srednji rod; *lastovito ime* – vlastito ime; *namestnik* – zamjenica; *pridavno ime* – pridjev; *pervo izhajanje* – nominativ, *drugo izhajanje* – genitiv, *šesto izhajanje* – ablativ apsolutni; *večverstni broj* – plural (množina); *vezilec* – veznik; *vremenska reč* – glagol; *vremenjak* – glagol; *prestavki*, *predstavki* – prefiksi (predmetak); *čineče govorenje* – aktiv; *terpeče govorenje* – pasiv; *srednjak* – particip (prezenta); *vezdašnje vreme* – prezent; *prešestno vreme* – perfekt; *komaj prešestno vreme* – imperfekt; *zdavna prešestno vreme* – pluskvamperfekt; *skupglas* – suglasnik; *podrugačuje (se)* – reducira (se); *znimlje (se)* – izvodi (se); *reči se dokončaju* – završavaju na ...; *tretje premenjanje* – treća deklinacija (konjugacija); *dvoiglas* – diftong (dvoglas); *neznani ali neodlučeni način* – infinitivni način (modus infinitivus).

explicit werden. Aus zweiten Buche wird die Syntax genommen. Vom Participium an bis zur gemeinen Construction der Verba (...)«, cit. *Der Societät Jesu Lehr- und Erziehungs-Plan* (...), 66. U nižem gramatičkom razredu bilo je propisano: »Für diese Schule werden aus den *Institutionen* des P. Eman. Alvarus die Rudimenta – Anfangsgründe der Grammatik applicirt sammt den vierzehn leichtern Regeln über die Construction und des ersten Buches anderer Teil von den Geschlechter der *Nomina* und von den *Declinatione*«, cit. kao gore, 67. S navedenim se citatima doista, po sadržaju, Plantićev prijevod podudara.

¹⁸ Naslov glasi: *Elementa Linguae Latinae in usum Scholarum Nationalium per Regnum Hungariae et Adnexas Provincias*. (Začetak navuka dijačkoga jezika za potrebnost narodnih škol vugerskoga i hrvatskoga kraljevstva, Vu Budimu (...), M.DCC.LXXXI. Isto tako usp. *Naputčenje vu horvatsko pravopisanje s pravočenjem i glaso-merenjem, za potrebnost narodnih škol vugerskoga i horvatskoga orsaga* (...) Vu Budimu, M.DCCXXX. Navedena oba naslova transkribirana su današnjom latiničkom grafijom. Usp. još: Peter Király, *Die ersten Schulbücher der Ofner Universitätsdruckerei in sprachlicher und orthographischer Hinsicht*, *Studia Slavica Hungarica*, XXVI., Budapest, 1980. Isto bi bilo dobro usporediti s Plantićevim prijevodom i *Pervi temelj dijačkoga jezika za početnike vu domorodnom jeziku van dani po Antonu Rožić, Vu Varaždinu 1839.*

Drugi dio Plantićeva prijevoda latinsko-hrvatske gramatike počinje s naslovom: *Od spolnikov, koji se po znamenivanju spoznavaju* (1–6 str.) – Imenice koje se po rodu prepoznaju. To je poglavlje, u razlaganju, slično poglavlju u školskoj gramatici latinskoga jezika, (na primjer v. *Latinska gramatika*, Zagreb, 1960. str. 16–17 koju su sastavili: Veljko Gortan, Oton Gorski i Pavao Pauš, drugo izdanje). Potom slijedi poglavlje: *Od spolnikov koji se po izhajanju spoznavaju* (6–22 str.) – Rod imenica koji se prepoznaje po nastavcima. S tim poglavljem naći ćemo sličnosti primjera u spomenutoj školskoj gramatici: Gortan-Gorski-Pauš, str. 17–47.

Ovdje treba reći da Plantić, uz pojedine primjere, na prvo mjesto stavlja latinski primjer, koji prevodi na hrvatski, a potom dodaje i njemački. Iza spomenutoga poglavlja slijedi: *Od spolnikov pridavnoga imena* (22) – O rodu pridjeva. Potom slijedi: *Od prešestnoga speljavanja vremena i od supinuma – vremenskeh rečih. Skup složene vremenske reči* (23) – O tvorbi perfekta, supina i glagola. Iza ovoga slijedi pregled latinskih glagola razvrstanih prema tvorbi perfekta bez supina: *Vremenske reči prešestnoga vremena i supinuma nemajuće* (24–52). To se poglavlje, više ili manje, podudara s poglavljem u latinskoj gramatici: Gortan-Gorski-Pauš (1960., 113–132). Nakon toga slijede poglavlja za koje bi se moglo reći da više pripadaju sintaksi, a to govori i naslov: *Od postavljanja vremenske reči vu neznani ali neodlučeni način, vu srednjake, vu supinum igerundium* (53–74). To je poglavlje vrlo zanimljivo za razvoj sintakse hrvatskoga jezika uopće, a u ovom primjeru kajkavskoga napose! Slijedi potom pravopis latinskoga jezika: *Kratki navuk pravednoga dijačkoga pisanja /Ortographia/* (74–81). Nakon toga poglavlja dolazi razlaganje o interpunkcijskim znakovima: *Od znamenj razlučenja /Interpunctiones/* (82–85). S obzirom na zanimljivost samoga naslova i sadržaja razlaganja, predočit ćemo ga u cijelosti, jer to su znakovi koje imamo i danas u pravopisu suvremenoga hrvatskog jezika¹⁹, a njihovim predočivanjem želimo pokazati ima li kakve sličnosti između njih²⁰. Dakle, o znakovima razlučivanja u hrvatskom pravopisu to su rečenični znakovi o kojima čitamo: »Rečenični su znakovi u pisanome jeziku koji služe za rastavljanje teksta na rečenice i njezine dijelove. Zbog toga se nazivaju i interpunkcija, od lat. *interpungere* ‘razlučiti, razlučivati, rastaviti, rastavljati’, a hrvatski *razgodci*, od razgoditi ‘razdvojiti, razdijeliti»²¹. Mislim da je naziv *razgoditi* ovdje upitan. Po mojem mišljenju, naziv *razlučenje*, jest hrvatski naziv s pravim značenjem riječi kao što je to upotrijebio i Plantić.

Plantić razlaže o upotrebi i značenju sljedećih interpunkcijskih znakova, koje on naziva: */./ piknjica* – točka, */:/ dvojstruka piknjica* – dvotočje, */,/ zerezica*, *šibica* – zarez, */:/ zarezica s piknjicom* – točka sa zarezom, */-/ menjša piknjica*; */!/ znamenje pitanja* – upitnik, */!! zavikavanja ali čudenja znamenje* – uskliknik; *// ravne zareske*; *() napol okrugle zareske* – zagrade ravne i poluokrugle; *{ } gerbave zareske* – vitičaste zagrade²².

¹⁹ Usp. S. Babić, B. Finka i M. Moguš, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 1994., 95–134.

²⁰ Usp. isto, 134.

²¹ Cit. isto, 95.

²² Isto bi nazivlje dobro bilo usporediti s nazivljem u: *Naputčenju za horvatski prav čteti i pisati (...), Vu Budimu, 1808*. Usp. objavljeni prijepis istoga pravopisa: u suvremenu hrvatsku latiničku grafiju prenio i bilješkama popratio Alojz Jembrih, u zborniku radova: *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi*, Čakovec, 1997., 100–126; uz taj je pravopis, u istom zborniku, tiskana i autorova rasprava: *Prvi hrvatskokajkavski moderni pravopis iz 1808. godine*, 18–23. Također u izdanju iz 2000., 53–59; 123–146.

/./ *Piknjica* /Punctum/ na koncu spunjenoga iliti zveršenoga govorenja postavlja se. *Pater eius Neocles fuit. etc.*

/:/ *Dvojstruka piknjica* /Colon; duo puncta/ postavlja se:

1. kada ne tak spunjeno govorenje da za njim ne bi se vleklo ali čakalo drugo. *Cum ea esset aetate, ut confidere cives possent sui, talem futurum, qualem cognitum judicarunt: aiudit, ut etc. (...) Duo adoloscetiam ornant: Studia, et Virtus.*

2. kada govorenje po sebe drugač zveršeno bi bilo; ništarmanje za njim ide drugo, koje je teško od njega razlučiti. *Cum in sole ambulamus etiamsi aliam ob causam ambulamus; fit natura tamen, ut coloremur: cum doctorum libros legimus studiosius, Sentimus orationem nostram illorum cantu quasi colorari. Premant calena falce, quibus dedit fortuna vitem: me poscunt oleae etc. (...)*

/,/ *zarežica, šibica* /Comma, ali Virgula/ postavlja se:

1. za razlučenje rečih jednoga govorenja, kojeh jedna na drugu tik ne spadaju. *Abiit, excessit, erupit, evasit. Fide, gratia, auctoritate; ali: Et fide, et gratia et auctoritate. Me mare, me venti, me fera jactat hiems. Nec tecum possum vivere, nec sine te. Aliud mihi, ac tibi videtur. Nihil in eo fuit excellentius, vel in vitus, vel in virtutibus.*

2. Kada imenovana reč vu petom izhajanju, ali kaj drugo govorenje razdvaja, iliti pretergava. *Novum crimen, O Caesar, et antehac in auditum! Tene, ait, hic video? Perfida, quamvis perfida, blanda tamen.*

3. Kada *quod, cum, postquam*, i kaj drugo takvoga van su spuščena. *Nihil hoc novi est, te mihi insidias struere. Miltiades timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, redivit.*

4. Kada jedno kratko govorenje ali nezveršeno, ali sledućem zvezano je zvezilcmi *et, vel, nec*; kakti takaj *ut, ne, quia, quam*, i njim spodobnem. I občinskom načinom pred *qui, quae, quod. Si vales, bene est. Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. Delicti Delphos missi sunt, qui consuluerunt Apollinem.*

Ovo, i druge naredbe nesu tak občinske, da se njim suprotivni načini ne bi nahajali; nekaj zbog toga kajti pisci vu sudu i razumu med sobum složni nesu; nekaj pak i zato, kajti bolje se pazi na razmevanje i na moć govorenja, nego na stanovite reči.

Najprikladnejša naredba mogla bi biti ova: kada razmevanje govorenja je tak zveršeno, da za njim kakti znovič počinjemo govoriti, postavlja se piknjica. Kada se govoreč jedno malo lestor zaderžujemo, postavlja se dvojstruka piknjica. Kada zaderžavanje je tak malo da se komaj čuti, postavlja se zarežica, iliti šibica.

/;/ *Zarežica s piknjicum* /Semicolon, ali media nota/ je srednje med dvojstrukum piknjicum i zarežnicom znamenje. Kada najmre deli govorenja; ali ista govorenja tak su kratka, da se dvoji: kakvo zmed dveh bi se imalo postaviti²³. *Non dives; sed pauper. Judicium alii pecunia corrupti; alii timore elingues etc. Quod sol in coelo; hoc rex in regno. Etsi vereor; tamen dicendum est. Audio ista; et invitus quidem. Non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, sed hausimus; ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti*

²³ Usp. Napučenje za horvatski prav četi i pisati(...) 1808., u zborniku radova: *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi* (...) 1997., 109. Također izd. iz 2000., 131.

sumus. K ovem se more pridružiti - *menjša piknjica* /punctum minus/ koja bi morala biti nekaj srednjega med navadnum jenum i dvojstrukum piknjicum; za kojum, /kak je videti vu nekojeh knjigah/ ne bi se moralo na početku veliko slovo pisati. Ništarmanje vse to do vezda rečeno leže se more navčiti pazljivo čtejuč knjige, nego vnoge naredbe od toga napervo donašajuč.* (* *Interpungendi ratio intricatior est, quam ut eam tirones iudicio logico nondum imbuti satis assequi possint. Saepius in loco admoneantur: nihil tamen exigatur, quod non certum sit, et liquidum*).

/?!/ *Znamenje pitanja* /Signum Interrogationis/ postavlja se za vsakem pitanjem: *Quid statum? Cur non imus hinc?* Kada više govorenja na jedno spadajučeh skup dohađa, onda ne sproti za vsakem govorenjem, nego na koncu znamenje pitanja postavlja se. Kakti: *Quis terror valuisset efficere, quod reverentia non efecit? Quid est igitur quod de natura querare, si vitam repetit, cum vult?*

Ništar ne manje ako bi bilo več govorenjih, kojeh jedno od drugoga viselo bi, onda pitanje kakti nestaje, i ne mora se znamenje pitanja postavljati. *An tu putas bonos esse viros, qui amicitias utilitate sua colunt, nihil ad humanitatem, nihil ad honestum referunt; nec libenter ea curant, que ego nisi curarem praeter caetera, prorsus me tua benevolentia, in qua magnam felicitatis meae partem soleo ponere, indignum iudicarem.*

/!/ *Zavikavanja, ali čudenja znamenje* /Signum Exclamationis/ *O tempora! o mores! Heu me miserum!*

Zadnjič medrečje iliti med-govor /Parenthesis/ negda med dvemi šibicami iliti zareskami, budi ravnemi // budi gerbavami ali napol okruglemi () postavlja se, navlastito onda, kada ako bi se ovem načinom medrečja nezapirala, nastojalo bi se ali teško razumlivo, ali zmešano govorenje. *Quoties ego vidi Archiam /utar enim vestra benignitate/ quoties ego etc. Dicentem oratione citata /quod erat ingenii/ et verbis estervescentibus, et paulo nimium redudantibus /quod erat aetatis/ non solum asperantus etc.*

Dodatak u Plantićevoj gramatici

6.

Plantić je prijevod latinsko-hrvatske gramatike završio pridodavši tekst: *Zavjetek navuka kerščanskoga. Druga stran.*

Od vufanja i od gosponove molitve iliti Otec naš (86–90).

Budući da je riječ o temeljnim dijelovima krščanskoga nauka katekizamske strukture i sadržaja, a i zbog jezika, predočujemo i taj dio u prijepisu suvremenom latiničkom grafijom.

Kaj je vufanje?

Vufanje je krepost vu dušu od Boga vlejena, po kojem kerščenik z velikum i segurnum zavufanostjum nadeja se darov zveličenja i vekivečne dike.

Od kud se navčimo segurno vufati se i prav moliti?

Iz Gosponove molitve, koja se zove *otec naš* koju naš Gospon i Mešter Krištuš z svojemi presvetemi vustmi nas navčil i nju nam prepisal je.

Kuliko delov iliti stranih ima ova Gosponova molitva?

Ima sedem delov, iliti prošnjih.

Perva prošnja: Otec naš koji si na nebesih, sveti se ime tvoje.

Druga: Pridi nam kraljestvo tvoje.

Tretja: Budi volja tvoja kako na nebu, tako i na zemlji.

Četerta: Kruha našega vsagdanjega daj nam ga danas.

Peta: I otpusti nam duge naše, kako i mi odpuščamo dužnikom našem.

Šesta: I ne vpeljaj nas vu skušavanje.

Sedma: Nego oslobodi nas od zla. Amen.

Kaj hote reči perve reči ove molitve: otec naš, koji jesi na nebesih?

Ove reči jesu kratko vpeljavanje iliti predgovor molitve; da se najpre spomenemo iz največšega dobra koje nam je učinil Gospodin Bog, kada nas je po Krištušu za Sine i odvetke vzel i odebral; i da po ovom istom najljubljenijšem imenu Otca postavimo si pred oči z jedne strani ljubav s kojum njemu naproti doiti, z druge pak strani vufanje s kojem ga moliti moramo.

Kaj znamenuje perva prošnja: sveti se Ime tvoje?

Znamenuje pristojno i goruče dobreh sinov poželjenje, koji vsigdar i vsigder želje i prose da se povekša i vu njih i vu vseh ostaleh Boga spoznanje, i njemu dostojna služba, strah, i poštovanje; i nadalje vse ono kaj se dotiče hvale i dike ovoga višnjega i vse ljubavi vrednoga Otca.

Kaj prosimo po druge prošnje: Pridi nam Kraljestvo tvoje?

Prosimo diku nebeskoga kraljestva i vekivečnoga blaženstva, da kak berže s Krištušem počnemo neprestance kraljuvati.

Kaj vu tretje: Budi volja tvoja, kak na nebu, tak i na zemlje?

Prosimo za pomoć Božje milošće, po kojoj mi tak spunimo volju Gospona Boga Otca na zemlji, kak nju spunjavaju sveti na nebu, to je to istinsko, fletno i stalno.

Kaj vu četerte: Kruha našega vsagdašnjega daj nam danas?

Prosimo vse ono kaj nam je potrebno za občuvanje i hranu življenja, kaj se dotiče tela i duše; kak je jestivna, oprava. Reč božja i sveti Kerščanske cirkve Sakramentum.

Kaj vu pete: I odpusti nam duge naše, kak i mi odpuščamo dužnikom našem?

Prosimo grehov oprošćenje, i valujemo da smo i mi gotovi da oprostimo vse, kaj su drugi proti nam pregrešili.

Kaj vu predzadnje: I ne vpeljaj nas vu skušavanje?

Prosimo, da pokehdob sami po sebe jesmo slabi, i velika naša kerhkoča, Bog po svoje pomoći nas objači, i proti telu, svetu i vragu obrani, da nas nikakovo skušavanje ne oblada, i da nigdar k grehu ne privoljimo.

Kaj vu sedme i zadnje: Nego oslobodi nas od zla?

Prosimo da nas Gospodin Bog oslobodi po svoje dobrote vseh tela, i duše nevolj, tuliko na ovom svetu, ako nam bude na dušno zveličenje; kuliko takajše i na drugom. Pridaje se Amen, kaj hoće našu želju, i vufanje vse ono zadobiti kaj se vu ove(h) sedmernih prošnjah zaderžava.

Kakov je zavjeteke perveh čitireh prošnjih?

Vu perve četireh prošnjah zaderžavaju se dari koje mi ovde prositi, i njih se vufati moramo. Prvič najmre i pred vsemi drugemi hvalu i diku višnjega Gospodina Boga, kakti najpreštimanješju med vsemi ostalemi. Drugoč naše zveličenje. Tretjič našu dušu proti Bogu pokornost i poslušnost. Zadnjič, duše i telu potrebnu hranu. Ovo zavjetka perveh četireh prošnjah.

Kakov je zavjeteke drugeh ostaleh?

Vu njih se zaderžavaju ona zla, kojeh se željimo osloboditi; najmre grehi, koji nam vrata nebeska zapiraju; skušavanja, koja bi nas na greh dovelkla, ako li bi nas Bog ne branil; i zadnjič ostale ovoga i dojdjučega žitka nevolje. Poleg toga ova Gosponova molitva navuča nas kak se imamo Bogu moliti zadobiti si vse dobro, i za odvnuti od nas vsako zlo.

Kak se moli Angelsko pozdravljenje na hvalu i diku Blažene Device i Majke Božje?

Zdravo budi Marija, milosti puna, Gospon je s tobum: ti si blažena med ženami, i blažen je sad utrobe tvoje Ježuš. Sveta Marijo mati Božja moli za nas grešnike vazda, i na vuru smerti naše. Amen.

Otkud se je začel ov način pozdravljanja Majke Božje?

Najpervič od pelde koju nam je dal sveti Gabrijel Arhangel, i sveta Elizabet; potlam pak od občinske navade svete Matere Cirkve keršćanske, katoličanske.

Kakvu hasen nam prinaša ovo Angelsko pozdravljanje?

Nas giblje na hasnoviti k našem zveličenju Blažene Device Marije spomenek, kakti takaj na spomenek človekom bivanja Sina Božjega; i nas opomina da se naj tersimo vredni postati miloserdnosti, i zagovarjanja ove milosti pune Device.

Kaj se imamo vučiti iz ovoga Pozdravljanja?

Moramo po njem spoznati lastovite dike, i hvale vrednosti ove nikomu neprispodoblive Device, pokedob je nakinčena z osebjunemi Božjemi dari: kakti takaj da je Devica, i Mati skupa i da med vsemi ženami koje su do vezda bile, jesu vezda, i negda budu, blagoslovljena je buduč Mati Kralja vseh kraljev Krištuša Ježuša Boga i Gospona našega, koja je nam našla milošću pri Bogu, i porodila duhovno življenje.

Što se tiče predočenoga katekizamskog dijela u Plantićevu prijevodu latinsko-hrvatske kajkavske gramatike, treba reći da je to u skladu s načelom izobrazbe u isusovačkim gimnazijama. »Nije dosta mladež samo snabdjeti znanjem, nego bi trebalo i duše nježne dobi odgojiti u vjerskim istinama i u pravim načelima ćudorednosti« (Vanino, II., 1987., 395).

Budući da ovdje prilažemo nekoliko stranica iz Plantićeva prijevoda latinsko-hrvatske gramatike u presliku, držimo da je opravdano predočiti i pregled grafije, kojom je (latiničkim slovima) Plantić pisao. Kao što je poznato, u Zagrebu je objavljen tzv. školski pravopis: *Upute za pravilno pisanje hrvatskih riječi kako prema samoj prirodi pravilnoga izgovora, tako i prema vrijednosti slova uzeta i na korist domovinske mladeži, te onih stranaca koji žele učiti hrvatski jezik, iznesena (...) 1745.* (Manuductio ad craoticas dictiones debite scribendas, tam ex ipsa verae pronunciationis natura, quàm litterarum valore deprompta, et in Favorem Patriae Juventutis, nec non eorum Alienigenarum, quod

Croticum Idioma discere cupiunt, exposita)²⁴. Plantiću je taj pravopis svakako bio poznat, jer rabi grafeme za hrvatske glasove (foneme) kako je to u »Uputama« (1745.) predloženo, jedino nije prihvatio grafem *cs* za *č*, već je i dalje pisao *ch* za *č*, a *sz* uvijek ispred: *p*, *t*, *k*. (usp. Jembrih, 1997. *Na izvorima ...*, 193–195).

Grafija hrvatskoga dijela u Plantićevoj latinskoj gramatici *Kratko vpeljavanje k dijačkom govorenju* (1774.)

Grafem	Fonem
a	a
b	b
cz	c: otec, czeczek, vudarecz.
ch	č: vrachim, pochetek, rechi.
dy, gy, j	j, đ: meja, nahaja sze, dohadyaju, potverdyavam, pogadyam sze, poradyam sze, desgy, gyukez (novac), desgyim.
e	e
f	f
g	g
h	h
y	i: y vnoga druga.
j	j
k, ch	k: Christus.
l	l
ly	lj: halya, selyim, lyubim, szpravlyaju.
m	m
n	n
ny	nj: govorenye, obavlyanyih, premenyenye.
o	o
p	p
r	r
er	r: pervi, sztern, gerchki, terbuh.
sz	s: poszlov, osztala, meszo, osz.
ss, s	š: muskeh, varassi, stakor, skriplyem, brisseem.
t	t
u	u
v, u	v: zueзда.
z	z: zarezcza, zversseno, za razluchenye.
s	ž: senszkoga, tesaki, selezo, besim, kosnati.
sch	šč: miloschu, kerschanszke, odpuschamo, oproschenje.

²⁴ U prijevodu na hrvatski jezik i u faksimilu taj pravopis objavljen je u cijelosti u knjizi: Alojz Jembrih, *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*, Čakovec (1997.), 1998., 197–213; samo u hrvatskom prijevodu u časopisu: Kaj, XXIX., br. 4, Zagreb, 1996., 37–62 i u mojoj knjizi: *Hrvatski filološki zapisi*, Mala knjižnica Matice hrvatske, novi niz: Kolo VI., knj. 36, MH., Zagreb, 1997., 168–199.

Prilozi

Naslovnica Plantićeve gramatike i str. 1, 2, 3, 8, 11, 24, 37, 49, 51(53), 52 (54), 53 (55)

+ Prosenj 4. Feb. 774.

Kratko Vpelyavanje
k- Diachkomu
Lovorenju

Druga Stran.



Imprimatur
Josephus B. Westeck Consiliarius

t

Od Szpolnikov, koje po znamenwanju Szpoznavaju

1. Qua maribus solim tribuuntur, mafula funto.

2. Mafula censentur specie depicta virili

1. Muskeh glav Imena jesu Muskoga Szpola.

Szim Szpadaju Servich: Muskeh glav laptovita Ime:
na. Itic Numa, Cato, Xenophon, Diogenes, y vnoqa dru.

"ga. Drugoch: Nekoja obchinska Imena: Itic Lator, Otoc,
Lotra, Frator, Brat, Landra, Poner, Zet, Tocstsemtun,
y vnoqa druga.

Tretjich: Laptovita muskeh glav pojelov obavlyanya;
Itic Scriba, Pyzar, Schanibna, Lanisha. Z mehom harezu,
vanya. Navuchitel, Tocstuniftra, Lipa, kuka, nu suchal
bof, Auriga, Kolo.voznik, Sufamun, Nauta, Broddr,
nu Schifunna. Pincerna, Beharnik, Musfshuk, Consul
Veliki Vechnik, Snagnumiftra, Tubicen, Trublar, Prou,
y ofztala.

Enimiguse: ha copia. Cheta Iunakov, nu Sufshu ka,
ngshitru, opera, Tesaki, Torglofura, Vigilia, Fustodia. Sera,
sa, sin vreshu.

Chetertich: Imena znamenujucha domovinu muskeh glav/eti:
mina Jentilia: Iti Groata, Storvat, Kaoort, Spartata, Lacedemo,
nancex, nu Scendunovina. Slavo, Silovuncex, nu Schvovina.

Etthips, Harap, nu Mof, y vnoqa druga.

2. Kojake su muskeh glav milke selikuju, illiti malaju Szpola
Iz Muskoga, kakih Imena Angel: Iti Michael, Jabriel, trador, Selschub, Lucifer, Bogor,
Jupiter, clars - ch.



1. Femineum dices, quod femina sola reposcit.
2. Iungito femineis, muliebri prædita forma.
3. Quadam uno articulo seque amplexantur utrumque.

1. Senjskehl glav Imena, sentskoga Sepola jelsi.

Štim Szpadaju: Perwich, Sasztovita Senjskehl glav Imena:
Itac Agnes, Dido, Throncium, y vnoga gjetala.

Drusoch: Nekoja obchinska Imena: Mater, Mati Muttina.
Soror, Sestera, sijnovstva, y druga gjetala.

Tretjich: Senjskehl glav pojzlov obavlyanya: Nutriz, Dojka,
Drugumum. Obfetriz, Suptkorexnica, Sntamum, y d.o.

2 Kojasze vu Senjskehl glav prilike malaju, Sentskoga Sen
Szola; kakti Bosuze, y vile. Itac Pallas, Cerez, Itac Dryades,
y d.o.

3. Nekoja pod jednem Szpolnikom, obidvoj, Muski najmre y
Senjski Szpoli, znameniju.

Štim Szpadaju Perwich: Vsakojaschke fela sivuchek Sctvarih.

Kakti: Itic homo, lepus, paper. Ov, Chlovek, Dux Manus, Za-
jecz, Sab, Vrabez, Sctz etc. Itac alanda, Anas, felis, Sct-
leix din Lrzech, Racza, Sntu, Machka, Ratz etc. Tovo
Szo Zova Penis epiceum, ali promiscuum, y Zveksinum
Szpolnik jao Szpoznava po Szhajanyu imenove rechi.

Za razluchasanye Szola ovakoveh imenov, Columella
pridaje Pavonem masculum, ali feminam.

Drusoch: Štim takaj Szpadaju Vsakojaschke slafstitsfeti,
y obchinskehl obodvojemu Szpolu pojzlov obavlyanya, kakti:
Itic latro, Razbojnik, Mordna. Præsul, Poglavar, Sctstfina,
Hospes nin Gajt, Accola: Incola, Szpzed, Sctanovnik,
Aliemiga, Sctranszki Zstludna, Pigas, golem chlovek,
nin Rijn. Pedes, Pesez, nin Szpzygna, Fur, tat, nin dind.

Itac proles, Toboles, Dere, Riud, Bellua, bestia, Zvor, Sviniche, vildino
Štinx y d.o.

t

1. Est commune duum, quod pro discrimine Sexus
 Articulum variat, velut Bos, Civis, et Hospes,
 Antistes, Juvenis, Vates, Patruelis, et Infans,
 Affinis, Miles, Custos, Conviva, Sacerdos,
 Et Comes, atque Canis, Lus, Dux, Auctorque, Parensque:
 Municipi, Coniux, Adolescens, Augur adherent.

1. Kada jedno Ime obodvoj Lepot Znamenjuče, za vsaki Lepot drugo
 ga Lepotnika potrebuje, onda je Commune duum. Takova jesu: hic bos,
Vol, Ina ovelo, hac bos, krava, Din, Kuſn, hic Civis, Varaſchan, Ina.
Luagnu, hac Civis, Varaſchanka, Din Luagnu. Ovakiſto: hic
hoſtis, Nepratelj Ina kuſn, Antistes, Poglavar, Ina Kuſn, Juvenis,
Detec, nin Jungling, Vates, Prorok, nin Wafirigna, Patruelis, Setrich,
Inyſtrina kuſna, Infans, Dacharica, dele, nin kuſn, Affinis Ro,
duknin Krawaudn, Miles, Vojak, nin ſoldat, Custos, Setraſan, nin
ſitna, Conviva, Eſchenik, nin Jaſt, Sacerdos, Kedornik, nin ſamſtra,
Comes Drug, Pajdaſ, nin Inyſtrat, Canis, ſek, nin kuſn, Lus, Pajdaſ, nin
ſſwriu, Dux, Voditel, vogya, nin ſuſana, Auctor, Zmiſtitel, ſochetnik,
nin Uſnber, Parens, Ovea, Ina Kuſna, Municipi, ſekup Varaſchan,
Mitbragna, Coniux, hiſni tovaruſ, nin Inyſt, Adolescens, Ala,
donea, nin Jungling, Augur, Prorok, nin Wafirigna. Hac ho,
ſtis, Neprateljica, Din kuſn, hac Antistes, Poglavariſa, Din
Kuſtrina, y tak, nadahe.

Na ovu Naredbu, nijedna druga, zvan gore popisaneh, Imena
 neſpadaju; avun datice koje takovo ochveſtno naplo vu knjigoh
 kojega dochnoga Piſca.



I. O

1. I. Neutris fibue, O. Maribus: ceu Pugio, Summi.
 2. Eft IO. femineum verbale, aut corporis expers,
 Et Caro, Portio; tum DO, GO, tamen Hoc grave Pondo,
Harpago Mas Udo, Cudo, Ordo, Carido, Ligone

1. Imena na I. izhajajucha, izpolajzu Neznanoza; koja rak
 na O dokančajuje, Muskoga; kakti: Hic pugio, Kratki
mech, Bidalice, Ina Dolaf, Hoc Summi, Stanovita gela Semo,
le, nin zavijeno Soraz.
 2. Koja na IO. Senszkoga zu Szola, kada iz Vremenska,
rechi Szchavajuje, ali tarem dugoranye tela nemajuche
Znameniju.

Takova jesu: Monitis, grominanye, Samshunuy, od Monico
dictis, govorenye, nin and, od dis, eluvio, porodnye, nin
unbajgumunuy, od eluo, Sedno, to je to, seorsum ino, Punta,
nin Szchavaj, od eo, Concis, pravilne lyudstva Ena,
Szumuliny dro Folk, od Concio, Canato, Izstavljaka
hifa, Szchavajumura, od ceno, Legio, Kupčina vornikov,
nin Szchavaj, od lego, regio, Sadanye, nin Szchavaj,
 od rego

Communis, Obchinsko, Szumviny hajt, tahio, izjednako na
platanye, Wieragynltung, ditio, Sadanye, dorsava, Polhins,
spit, Unio, Ljedmenye, Sedmoft, Unaniginy, Ligant.
Unio gyungy, Enal, ma tela, ter vendor muskoga Szola je,
 2. Senzkoga Szola zu y ova: Caro, mepe, Szchavaj, Portio, da, nin
Enal; kakti takaj na DO, y DO izhajajucha, Znimuje, Hoc rono
Poloka, nin Szchavaj, Hakely, klyuka, nin Szchavaj,
udo, opanyek, nin Szchavaj, cudo, Kosnat, Szchavaj, odo, red
ondunuy, Caato, vatna oeta, Szchavaj, Ego Mostka, nin Szchavaj.

+

ER.

11

1. ER Maribus dona, Laser Hoc cum Tubere possit,
Uber, Iter, Spinther, Laser, Picer, atque Papaver,
Ver, Siser, atque Piper cum Verbere nescit. Cadaver.

OR.

2. OR Maribus servit: Muliebribus ducitur Arbor.
Accedunt Neutris Cor, Ador, cumque Figure Marmor
UR

1. Na ER izhajajuča. Muskogajen Sapola / Hic Imber,
Nagel 2 vihrom desgy, Phlegmymi. iter, Nyura, Ina
Dickna. Liber Snyrga; Isa Puf, y vnoga druga. Znimlyu
ise: Hoc Laser. Vodeni Opik, Wapn figu, Tuber, Nadu.
Ije, Natek. Gnyfwi st, Uber, Czecek. In Puf st, Iter
Lutwange In Rnifn, Spinther, Narukwica, Giambrud,
Laser, Pik trav vrasje blak lvane, Inyphl Kotj seft. Picer
Chichok grah, Zifnaxbyn, Papaver, Chak, Magnusium, Ver
Bobuletje, Ina Swiffing, Siser Mergua, ynbn Rubru, Piper
Perper, Phyffna, Verb, Vudarecz, Deflesgr, Cadaver. Merkro
velo, Merekina, nin todna Roxna.

Nyftarmanye Tuber kada Znamenije Petranovito drevo, je
Senjskoga Sapola, Sadd pak toga istoga dreva. Sapola je Mu
1, skoga.

2 Kojajse dokanchaju na OR, Sapolajen Muskoga / Hic et
mor Lyubav, linbn, Dolor, Boi, Esfunaz, Angor Setjaka,
vicaa Drugst y jetala: Znimlyusze: Hac et Arbor, drevo, Ina
Trinu, Hoc cor Serdese, Isa Inaz, Ador, Pia, Sitek, unius
Roun, Aquor, Morje, Isa mnax, Marmor, Mramor, luto wer
si kamen, Marmox.



24.

t Vremenske Reči Presešetnoga Vremena y Supinuma nemajuće.

1. Præteritis quæcunque carent, Spoliato Supinis;
Ut Plisco, Vergo, Ferio, cum Solleo Vado.
Ambigo cum Satago, Quæso: Quibus Hæreo, Fatisco,
Et Furit, et Mæret, tum Aveo, tum Ringor, et Agis,
Et Vescor, Liquor, Mædeor, Reminiscor adhærent:
2. Insuper à Verbo, seu Nomine Nata, Tepesco
Mitescor veluti, quævis Nomen ab Insuperado

t. Aut

1. Vremenske Reči, koje nemaju Presešetnoga Vremena, ni Supinuma nemaju, kakli: Plisco, Khem. Raftem, Glimuam, Zuvnf. mnu, Vergo, Kagiiblyempe, sief unigmu, Ferio, Bicm, sifstagnu, Solleo, Moguchæem, Inruuigmu, Vado, Idem, gupmu, Ambigo, Dvoin, gumi, Satago, Terjimifæ, sief brufmifnu, Quæso: cholim, bitonu, Hæreo, Læam, vufeta odriam, sief nufstfmu, Fatisco, Sælat, bruden posetajem, uindn wuadnu, Furo, Grejakofæ lyutim, Aefnu, tobru, Mæreo, Turbimifæ, Inruuenu, Aveo, Selym, Mæleuigmu, Ringor, Særdimifæ, L-Lubmi Skuplyem, Zovung, bõfni fmu, Agis, Velim, Potverdyavam, Pagnu, Briganu, Vescor, Tem, nbru, Liquor, Talimifæ, pefuandznu, znagnfmu, Mædeor, Kachim, fribnu, Reminiscor, Szpominamfæ, iugndruk fmu.

2. Kakli takaj one koje od Imenovne ali vremenske Reči dohajaju, ter početak Lnamenuju. Kakli:

Tepesco, pochinyam mlachen biti, laru wuady, od Tepes mlačno. mu biti, laru fmgmu.

Mitescor, Bitom, krotek, tih posetajem, uindn wuadnu, od Mitis, Bitom, krotek, tih, uindn.

Vincis cupit Vici, Vitum. A Dipi, exorge Dictum

SCO

1. SCO vi, tumque petit; ceu Nosco, Quiesco, Suesco.

2. Agnitus, Agnosco; Cognosco iungitur illi.

Dat Pasco, Pastum: Conquepi lingue vetustis.

Ut Disco, Didici tantum; sic Posco, Poposci.

Dispersco dat ui, pariter Compescere, Solum.

DO.

3. DO di, sum gignit, vetuti defendere, Cudo.

t. N.

t. Rechi na SCO dokonchajuchesze imaju vi, tum, kakti:

Nosco. novi, notum, Poznám. knuunu.

Quiesco. quievi, quietum, Prohivam. ošifnu.

Suesco. Sievi, Suetum, Navadenjem, gnuvofurnu.

2. Lmiml. Agnosco, agnovi, agnitum, Sepoznavam, nahnunnu.

Cognosco. cognovi, cognitum, Poznavam, knuunu.

Pasco. pavi, pastum, Pajsem, vniidnu.

Conquinsco ————— Dolefacchem, vindafothnu
conquepi, Sataro y Laterengyeao.

Disco. didici ————— Vuchimfes. Inarunu.

Posco. poposci ————— Potrebujem. Gnuvofanu.

Dispersco, dispersui ————— Razdusavam. ošifvundnu.

Compesco, compescui, ————— Jatešem, Zafunnu.

3. Na DO izhajajuche imaju di, sum, kakti:

Defendo. defendi, defensum, Branim. Inatšindnu.

Cudo, cudi, cutum, Kujem. Sfauid Sfauidnu.



49.

At Vixi, Victum, à Volvi defleete Volutum.
Texui amat Texo, ac Textum, Sobrique Solutum.

Cheterto Szpelyavanye.

1. Ivi, itum, ut Polio, Fastidio quarta requirit.
2. Fert Veni, Ventum, Venis, Sepebre, Seputum.
Singultum, Singultit amat: dat Amixit, Amictum.
3. Ex Lario natum, per ui flectatur et ertum.
4. Comperio, Reperioque tamen ri format et ertum.

San -

Vivo, vixi, victum, Sivem, Inbnu.
volvo, volvi, volutum, kotachim, wälznu.
Texo, texui, textum, Ikem, unbnu.
Solvo, Solvi, Solutum, Odvesujem, aigllöfnu.

1. Cheterto Szpelyavanya potrebnije ivi itum, /: kakti:
Polio, polivi positum, gletko chimn, glet usafnu.
Fastidio, fastidivi, fastiditum, Dodejavamize Okkal lebnu.

2. Zmmilyusse:

Veni, veni, ventum, Dohajam, kouunnu.
Sepeho, Sepehvi, Seputum, Lakapam, ongxuebnu.
Singultis, Singultisvi, Singultum, Schuezam, glickfnu / Integfnu /

3. Rechi iz Lano Rekup Spravly ene, imaju ui, ertum.
/: kakti: clpeno, aperui, apertum : /

4. Zmmilyusse:

Comperio, comperi, compertum, Spoznavam, tak na
hajam, ngxuefnu.
Repero, reperi, reperitum, Nahajam, shuicnu.

Zakup ^t Szlosenya Rechi
Druga Stran.

51.

Od Szfatarlyanya Vremenjake Rechi vu Neznani ali Neod
luchem Nachin [: Modus Infinitivus:] Vu Szrednyake [: Participia:]
vu Supinum, y Perundium.

I.

Neznani Nachin po Szpuschanyu Vexileza Quod, Da.

po Szpuschanyu ovoga Vexileza more govorenje posztati Nezna
n noga Nachina ovaki:

Jasze vufam [da ja zvelichim.
— zvelichisze.

Dragomi je [da te vidim
— tebe videti.

Rečko krat Horvati ovak govoriu; Diaki pak ne lektor
ovak govoriti navadu imaju; nego takaj potrebno je da tak go-
vori.

Nachin po kojem to biva, je ov: Imenovna reč iz Prvoga,
vu Četvrtu ^{Szhajanje} Szhajanje posztarlyaje; Vremenjaka pak odlu-
čena reč, vu Neznani Nachin prenaglasje:

Vu Chimechem Znamenovanju.

Da ja ljubim . . .	Na meštato	Rechi.
quod amo, amem . . .		me amare
lyubilyaem . . .	— amabam . . .	
Sezem lyubil . . .	amavi. verim . . .	amavisse .
Sezem bil lyubil . . .	amaveram . . .	
budem lyubil . . .	amabo, amaturus sim.	amaturum esse
bi lyubil . . .	amarem . . .	

52

Da ja bi bil ljubil . . . ^t amavise . . . amaturum fuisse.
 budem ljubil . . . amavero . . . amavisse

Terpechega Znamenuvanya.

Da ja ljubimje . . . amor, amor, . . . amari.
 ljublyem biljem . . . amabar.
 ljublyen jejem . . . amatus sum. sin } amatum esse,
 biljem ljublyen . . . amatus eram } vel
 budem ljublyen . . . amabor } fuisse.
 bilje ljubil . . . amarer. } amatum iri, ne pak /*:
 bi bil ljublyem . . . amatus essem } amandum esse.
 budem ljublyen . . . amatus fuero } futurum fuisse ut amaret,
 } ne pak /*:
 } amandum fuisse.
 } amatum esse, vel
 } fuisse

/*: Na mjesto: quod ego amabor, ali amarer, nemreke rechi:
 amandum esse zbog ovoga troka: kajti najmre Srednyak dus,
 da, dum, lasetovito Znamenuje. dusnoget, po kojoj je chbvek kaj
 vchinitu dusen, ali mora vchinitu. Poleg toga amandum esse je
 tukiko. Kak rechi: da ja moram ljublyen biti; ne pak: da ja lasetor
 ljublyen budem.

opinio manebat, cum cum rege habere societatem. Nej.

Vu tom seu biti, da je 2. kraljem vu Drustvu.

Se illum capitis damnatos, denunciarunt. Id.

Poruchikjau daga na Semest obszidui.

Existimabam, me nec absentem. lesum in. Ci.

Amaljam da ovde nabuduchi, ranyen nebudem

Postquam audierunt, muros Iru. Nej.

Pollamjau chuli dafje Varafj kidys.

Cum supplicaretur, ea de re ad cives suos esse perlatum. Id.

Kadabi Szumny mal, da seu to kezna! Varafjchani nyegon
 Existimabat futurum fuisse, ut Mefana amitteretur. Cesar.
 Szudil je dafje malo njehti: da bi Mefam Ljubil.

Kamet Semljenja.

53.

1. Kadaz se skup izgrave u govoranju dve sruche sruci, u che testom ~~z~~ ishajanu obdve, y bi moglo dvojilivo govorenje nastat; onda iz chineckega, na Terpecho Enamenuwanye prestrachafat govorjenje.

Meni je drago da ti mene ljubis.

Saudes quod / tu / me amas.

Saudes — a te me amari.

Na mjesto: Saudes te me amare.

2. Vechkrat govorechemi quod, da, u stovratckom ofetavlyasze y izamo otajno razmerasze, kako:

Vumotje. Szudim.

to jesto: da je vumot. Szudim.

Dojde, kako chuyem.

to jesto: da dojde, chuyem.

Kada se to pripetcha; tako se mora baratat; kako dabi, ochi. vesetno bilo ofetavlyasze vaxilasze da.

Od Sarednyaka.

1. Sarednyaki negda ofetavlyajusze na mjesto druget. Szepelya. vanya Vremen; tako na mjesto amo, amabam, amari, masefze negda rechi: amans sum, eram, fui. da lyubechi szem, lyubechi, biljem, sefsem bil lyubit lyubechi.

U tu sis Sienos. Plaut. na mjesto Suis.

2. Amatus, a. am., naradaem. naradinom izamo, pripetchnoga vse mena je Sarednyak; nifarmanye more negda y vechasnyega nekoy Enamenuwati. Amatus, Deceptus, Vezda lyublyen, ali ko vezda lyubize; vezda vkanyen, ^{ah} koga ten vezda skanik.

Actum hodie de me est. Plaut.

Vezda je vumotem po zlu prefoel

ovak ravno z. Pomochum rechi sum, es, est, Kozakomu Vremenu privlagujasze. Amatus sum, eram, fui, futurus sum.



LITERATURA

N. Plantić, *Kratko vpeljavanje k dijačkom govorenju, druga stran*; rukopis iz 1774. (nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu: CRC, kutija 163, fasc. 34).

V. A. Divković, *Neobična sudbina Nikole Plantića – hrvatskog misionara i navodnog kralja Paragvaja*, Marulić, br. 6, Zagreb, 1974. i tamo iscrpna bibliografija o Plantiću.

K. Filić, *Povijest varaždinske gimnazije*, Spomenica varaždinske gimnazije 1636–1936., Varaždin, 1937., 45–116.

M. Korade, *Hrvatski isusovci i redukcije u Južnoj Americi*, Vrela i prinosi, br. 17, Zagreb, 1987./88., 65–72.

M. Korade, *Hrvatski isusovci misionari*, Zagreb, 1991., 33–36.

V. Štefanić, *Prilog za sudbinu Alvaresove latinske gramatike*, Vrela i prinosi, br. 11, Sarajevo, 1940., 13–34.

M. Vanino, *Nikola Plantić. Tobožnji kralj paragvajski*, posebni otisak iz časopisa: Hrvatska prosvjeta, Zagreb, 1917., 3–43. Isto u časopisu: Hrvatska prosvjeta, IV., Zagreb, 1917., 122–130, 202–206.

M. Vanino, *Slike iz galerije stare varaždinske gimnazije*, Spomenica varaždinske gimnazije 1636–1936., Varaždin, 1937., 138–150.

M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, II., Zagreb, 1987.

*Ostalu literaturu vidi u bilješkama.

PLANTIĆ' LATIN-CROATIAN GRAMMAR (PART II, 1774)

(A Contribution to the History of Croatian Grammars)

SUMMARY. For the first time in Croatian philology, the author analyzes the Latin-Croatian grammar (1774) by Nikola Plantić. His grammar, *Kratko vpeljavanje k dijačkom govorenju*, has been preserved as a manuscript, so it is understandable that many of the researches have never heard of it.

Presenting a short biography of Nikola Plantić, a Jesuit, the author underlines the untenability of the story about the »King of Paraguay«, referring to Plantić's missionary sojourn in south America.

Most of the paper discusses the origins and the content of Plantić's grammar, intended for the students of the Jesuit High School in Triune Croatia, at the time of the school reform undertaken by the Empress Maria Theresa. The grammar expounds Latin basics interpreted in kajkavian Croatian, in keeping with the tradition of presenting the rules of Latin grammar in Croatian.

Analyses of the content of the grammar, its terminology, and the spelling, present an insight in the history of Croatian grammatical terminology of the kajkavian literary dialect. The facsimile parts of the paper are intended to point at the existence of Plantić's grammar, which should be published as a contribution to the history of Croatian grammar.